

BYVANDRING 1

Tema Tinfos

I Notodden kommune er det to hjørnesteinsbedrifter, Tinfos og Hydro. Begge har på mange måter preget byen, ikke minst når det gjelder bygninger og arkitektur. I premissene for å gi Rjukan-Notodden industriarv status som verdensarv, er kraftstasjoner og bybebyggelse viktige kriterier.

Det er mulig å både gå og sykle denne turen.

Turen er delt opp som ni holdeplasser, der litt informasjon blir gitt om hver. Dersom lærer ønsker å fylle på med mer informasjon, finner du mer på nettsida www.verdensarven-telemark.no.

Forslag til elevaktiviteter: Hver elev får sitt element å beskrive nærmere, som tegning/foto.

Oppstart Tinfos

1. Frammøte: Starte på trappa administrasjonsbygningen, Tinfos.

I dette området starta Notodden som by! Her ble den første industrien grunnlagt, fordi man her kunne bruke vannkrafta i Tinnelva!

Fortelle om administrasjonsbygningen, vise skulptur av Halvor Holta. Vise andre detaljer på bygningen som er inspirert av norrøn kunst. Fortelle at også Norsk Hydro bygde en representasjonsbygning, Hydros Admini på Villamoen. Det var viktig for bedriften å vise makt og innflytelse ved å bygge fint og utsmykke det som skulle være bedriftens ansikt utad.

Vi er inne på et område som er helt enestående!

Ikke bare for Notodden, men også nasjonalt. Vi er i et område som kalles for et kulturmiljø, og som er fredet fra 2014. I Norge er det aldri tidligere blitt fredet et område hvor industri og boligmiljøer er samlet på en slik måte.

Bare fem andre områder i Norge er fredet på samme måte. To andre er Utstein kloster og Kongsberg sølvverk. Tinfos er det sjette området i denne elitedivisjonen av fredede kulturmiljøer i Norge.

Spørsmål til elevene: Hva betyr det at noe er fredet? Hvorfor freder myndighetene et område?

Hva gjør Tinfos kulturområde unikt?

- Industri og boliger er samlet på et lite område.
- Det er autentisk. Det betyr at den opprinnelige bygningsmassen er intakt. Mye har selvsagt forsvunnet gjennom åra, men relativt mye er som det var.
- 100 objekter omfattes av fredninga.
- Det er stor bredde av bygninger i området.
- To gamle og ett nytt kraftverk.
- Her er damanlegg, tømmer-renne, direktørbolig, funksjonærboliger og arbeiderboliger.

2. Gå over brua. Se på Tinnfossen.

Tinnfossen

Den var tidlig en turistattraksjon. Nå slippes vannet bare en sjelden gang, men da ser den ut som Niagarafossen i liten utgave. Og den var i bruk alt fra 1500-tallet for å utnytte vannkrafta, fra 1807 til ei mølle. Men fossen var vanskelig å temme. Svært problematisk å fløte tømmer forbi fossen!

Ved fossen stod det ei sag og ei stampe, vannkrafta ble da brukt direkte til drift av turbiner. Seinere ble vannkrafta omdannet til elektrisitet og det ble levert kraft til papirfabrikken og til tresliperiet.

Fortell om Levor som falt i Tinnfossen!

3. Gå til Myrens dam.

Elevene kan gjerne gå inn her. Myrens dam er et eksempel på at man temmer vannet. Navnet kommer fra Myrens mekaniske verksted i Kristiania som leverte utstyr til fabrikkene på Tinfos. Tidligere ble det holdt konserter her. Les på nettsida om tunnelarbeidet her.

4. Gå til kraftstasjonen Tinfos 1.

I området ligger tre kraftstasjoner. Tinfos 1 er viktig fordi den gav strøm til at Norsk Hydro kunne etablere seg på Notodden. Sam Eyde trengte store kraftmengder til produksjon av salpeter, og det kunne han få fra denne kraftstasjonen, som er en av de eldste i landet. Bygningen er nå et verksted, og det finnes ikke rester av kraftproduksjon inne.

Tinfos 1: Fra 1900 – kraft til Norsk Hydro i 1904

Tinfos 2: Fra 1911

Nye Tinfos (2): Fra 1955

Spørsmål til elevene: Hvilken av kraftstasjonene er finest? Hvorfor har de fått så ulik utforming?

5. Se nærmere på Tinfos 2. Den er bygd som en borg og kalles derfor ofte for Borgen. Den er blitt betegnet som Norges fineste kraftstasjon. Sam Eyde hadde vært student i Tyskland og trolig bedt om at arkitekten hentet inspirasjon fra de sør-tyske borgene. På utsida ses navnene på dem som var med og fikk bygd kraftstasjonen. Kraftstasjonen er fortsatt i bruk.

6. Se på tømmer-renna. Den er trolig Norges lengste, mer enn 4 kilometer lang og starter ved Svelgfoss i Lisleherad.

Den ble bygd i etapper fra 1906 til 1959. Siste gang det ble ført tømmer her var i 1976. Hvorfor ble den bygd?

Svar: Når vannkrafta skulle utnyttes til elektrisitet, ble det vanskelig å benytte elva til tømmerdrift. Derfor ble det laget ei tømmer-renne.

7. Se på dammen bak administrasjonsbygningen. Her var det mulig å fiske i gamle dager.

8. Gå til kongegroffa, men ta kontakt med Tinfos på forhånd, fordi porten ofte er låst, og det er egentlig forbudt å gå inn her.

Til høyre her finnes ei naturlig hule hvor initialene til kong Haakon den 7. ble hugget inn i anledning besøket på Tinfos i 1907.

Finner elevene monogrammet?

7. Gå opp bakken til Holtakanalen. Stopp ved brua og fortell om Holtakanalen. Dette var stor ingeniørkunst, og en gruppe japanere kom på besøk i 1911 for å studere den. Den ble laget for å lede vannet inn i kraftstasjonen Tinfos 2.

8. Over brua og spasere Kanalveien

Kanalbyen består av 27 eneboliger, alle bygget mellom 1912 og 1920. De er tegna av ulike arkitekter. Alle er ulike, men de har fellestrekk. Husene ligger midt på tomte, de er tilbaketrukket fra veien, de ligger på linje og har store hageområder. Mot veien er det ensarta stakittgjerder mot veien. Husene har elementer av både sveitser og jugendstil.

Kanalveien 10 er nyoppført i 2002 etter en brann.

Kanalveien 17: Den er mer staselig enn de andre og er oppført så tidlig som i 1905.

Kanalveien 29 ble bygd som direktørbolig for Holta-familien. Den er bygd i 1925.

Kanalveien videre har eksempler på funkishus fra 1945 – 50.

Hyttebyen

Bortafør funksjonærboligene ser du Hyttebyen/ Kanalbyen fra 1910 – 1920. De ble bygd med maskinlafta tømmer, seinere kledd med panel. Mange av husene ble pusset opp i 2003.

De ble utformet som husmannsstuer eller hytter, slik ble husene gjenkjennelige for folk fra bygdene. Og det var mange husmenn som fikk arbeid på Tinfos.

Slektene Kasin, Lien og Gvesrud bodde i Hyttebyen.

Ungeflokkene var store før. I ett av husene, nr 46 hadde de 11 unger, men det var aldri mer enn 7-8 av dem hjemme av gangen. To rom i uthuset ble også brukt som soveplasser. Hyttebyen har 10 uthus.

(Det er mulig å gå helt til Hyttebyen, men turen blir da temmelig lang).

9. Tilbake mot byen finnes noen hus som kalles Finnstuene. De er oppført i 1908 – og de kalles Finnstuene etter arkitekt Finn Knudsen. De har typiske trekk av jugendstil.

To alternative byvandringar

1. Skoland - Notodden kirke – monumenter rundt kirken – Villamoen, Admini Notodden, Grønnbyen.
2. Hydroparken med Bok og blueshuset.

Tekst: Anne Haugen Wagn